PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

SUN’IY INTELLEKT (AI) VOSITASIDA INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING MEDIA-RAQAMLI KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Zokirova Dilobaroy Jasurbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
https://orcid.org/0009-0006-1861-8767
dilobaroyzokirova@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23349558

Annotatsiya. Maqolada sun’iy intellekt vositalari yordamida ingliz tili o‘qituvchilarining media-raqamli kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari o‘rganiladi. UNESCOning o‘qituvchilar uchun AI kompetensiyalari modeli va DigCompEdu mezonlari asosida kasbiy rivojlanishning besh komponentli modeli ishlab chiqildi. Tadqiqot hujjatli va qiyosiy tahlilga asoslangan bo‘lib, eksperimental ishtirokchilar yoki statistik samaradorlik ko‘rsatkichlarini da’vo qilmaydi. Natijada AI vositalarini media kontent yaratish, til ko‘nikmalarini baholash, differensial topshiriqlar ishlab chiqish hamda axborot ishonchliligini tekshirishda mas’uliyatli qo‘llash mexanizmlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, ingliz tili o‘qituvchisi, media-raqamli kompetensiya, raqamli pedagogika, media savodxonlik, generativ AI, kasbiy rivojlanish.

KIRISH

Zamonaviy ta’limda ingliz tili o‘qituvchisining kasbiy mahorati lingvistik bilim va metodik tayyorgarlik bilan cheklanmaydi. U turli raqamli manbalarning ishonchliligini baholashi, multimodal matnlar bilan ishlashi, ta’limiy videolar va audiomateriallar yaratishi, o‘quvchining raqamli xavfsizligini ta’minlashi hamda sun’iy intellekt natijalarini tanqidiy tahrir qila olishi talab etiladi. Ushbu birikma maqolada «media-raqamli kompetensiya» deb yuritiladi. O‘zbekistonda raqamli transformatsiya vazifalari «Raqamli O‘zbekiston — 2030» strategiyasida belgilangan [1]; keyinchalik AI texnologiyalarini jadal joriy etish hamda 2030-yilgacha rivojlantirishga oid normativ hujjatlar qabul qilingan [2; 3].

Ingliz tili darslarida generativ AI dialoglar, matn variantlari, talaffuz mashqlari, test topshiriqlari va fikr-mulohaza namunalarini tez yaratishi mumkin. Shunga qaramay, AI xato ma’lumot, biryoqlama stereotip yoki til darajasiga nomuvofiq kontent ishlab chiqarishi ehtimoli mavjud. Shu sababli vositadan foydalana olishning o‘zi pedagogik kompetensiyaga teng emas: zarur didaktik maqsadni belgilash, manbani tekshirish va yakuniy qarorni o‘qituvchi qabul qilishi muhim [5; 6]. Tadqiqotning maqsadi — ingliz tili o‘qituvchilari uchun AI asosidagi media-raqamli kompetensiyani rivojlantirishning baholash mezonlari va amaliy bosqichlarini ilmiy asoslash.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Redecker tomonidan ishlab chiqilgan DigCompEdu konsepsiyasi raqamli kompetensiyani kasbiy muloqot, raqamli resurslar, o‘qitish, baholash, o‘quvchini faollashtirish va uning raqamli

kompetensiyasini rivojlantirish kabi oltita sohaga ajratadi [4]. Ushbu yondashuv ingliz tili metodikasi uchun muhim, chunki masalan, AI yaratgan matnni darsga kiritish bilan uni mualliflik huquqi, janr, madaniy kontekst va CEFR darajasiga mosligini tahlil qilish turli pedagogik amallardir.

UNESCOning generativ AI bo‘yicha tavsiyalarida inson manfaatlari, shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash, yoshga moslik va pedagogik nazorat alohida ta’kidlanadi [5]. Miao va Cukurova taklif etgan 2024-yilgi AI kompetensiyalari tizimi besh yo‘nalish — inson markazli yondashuv, AI etikasi, AI asoslari va tatbiqi, AI pedagogikasi hamda AI orqali kasbiy o‘sishni — qamrab oladi; har bir yo‘nalish «egallash–chuqurlashtirish–yaratish» bosqichlarida rivojlantiriladi [6]. AI ta’lim siyosati bo‘yicha avvalgi UNESCO tadqiqoti texnologik samaradorlik bilan tenglik va inklyuziya masalalarini birgalikda ko‘rishni tavsiya etadi [7].

Mahalliy ilmiy muhokamalarda ham pedagoglarning AI vositalaridan foydalanishga tayyorligi dolzarb masala sifatida o‘rganilmoqda. Jumladan, N. Artikovaning bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarida AI kompetensiyasini shakllantirish bo‘yicha ishi pedagogik tayyorgarlikning muhimligini yoritadi [8]. Biroq xorijiy tillarni o‘qitishning o‘ziga xos jihatlari — autentik nutq, pragmatika, madaniyatlararo muloqot, talaffuz va til darajasiga mos adaptatsiya — alohida kompetensiya indikatorlarini ishlab chiqishni talab etadi. Shuning uchun umumiy ramkalarni bevosita ko‘chirish emas, ularni ingliz tili o‘qitish vazifalariga moslashtirish zarur.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ish nazariy-metodik tahlil sifatida amalga oshirildi. Materiallar sifatida O‘zbekistonning uchta normativ-huquqiy hujjati [1–3], pedagoglar raqamli kompetensiyasi bo‘yicha xalqaro ramka [4], UNESCOning uchta nashri [5–7] hamda mahalliy ilmiy maqola [8] tanlandi. Kontent-tahlil, qiyosiy tahlil, kompetensiyaviy modellashtirish va didaktik loyihalash usullari qo‘llandi. Tanlov mezonlari: o‘qituvchining kasbiy vazifasiga aloqadorlik, AI xavfsizligiga oid talablar va ingliz tili ta’limiga tatbiq etish imkoniyati. Taklif etilgan indikatorlar nazariy model bo‘lib, ularning empirik validatsiyasi alohida tadqiqotni talab qiladi.

Operatsion ta’rifga ko‘ra, media-raqamli kompetensiya besh tarkibni qamrab oladi: (1) axborot va media savodxonligi, (2) AI kontentini didaktik loyihalash, (3) interaktiv va multimodal kommunikatsiya, (4) raqamli baholash va refleksiya, (5) xavfsizlik, etika va mualliflik mas’uliyati. Har bir indikatorni kuzatiladigan kasbiy mahsulot bilan bog‘lash yondashuvi tanlandi: tahrirlangan dars rejasi, tekshirilgan media manbalar ro‘yxati, izohli topshiriqlar to‘plami yoki baholash rubrikasi.

NATIJALAR

Manbalarni tizimlashtirish natijasida ingliz tili o‘qituvchilari uchun besh tarkibli metodik model taklif etildi (1-jadval). Modelda AI texnologiyasi pedagogik maqsadga xizmat qiladigan yordamchi vosita sifatida talqin qilinadi; kontentning aniqligi va o‘quvchiga ta’siri uchun mas’uliyat o‘qituvchida qoladi.

Komponent	AI bilan bajariladigan vazifa	Baholash indikatori
Media savodxonlik	Matn, video va internet manbalarini taqqoslash	Manba va fakt tekshiruvi qaydnomasi
Didaktik dizayn	CEFRga mos mashq va dialoglar yaratish	Tahrirlangan dars ishlanmasi
Multimodal muloqot	Subtitr, audio va interaktiv vaziyatlar ishlab chiqish	Til aniqligi va moslik ekspertizasi
Baholash	Rubrika va individual fikr-mulohaza loyihalash	Shaffof rubrika va o‘qituvchi nazorati
Etika va xavfsizlik	Maxfiylik, tarafkashlik va mualliflikni tekshirish	Anonimlashtirish va foydalanish bayoni

1-jadval. AI yordamida media-raqamli kompetensiyani rivojlantirishning mualliflik metodik modeli.

Modelni amaliyotga tatbiq etish uch bosqichda rejalashtiriladi. Diagnostika bosqichida o‘qituvchi mavjud media resurslarining sifatini va AI savodxonligini tahlil qiladi; loyihalash bosqichida aniq til ko‘nikmasi (reading, listening, speaking yoki writing) bo‘yicha AI yordamida material yaratib, uni mustaqil tahrirlaydi; refleksiya bosqichida esa o‘quvchilar faoliyati, materialning mosligi va ehtimoliy xatolarini baholaydi [4; 6]. Masalan, B1 darajadagi o‘quvchilar uchun AI yaratgan intervyu matni ikki manba bilan tekshiriladi, stereotiplar bartaraf etiladi, so‘ng muhokama savollari va aniqlik rubrikasi qo‘shiladi.

Taklif etilgan baholash mezonlari uch pog‘onali: boshlang‘ich darajada o‘qituvchi AI natijasini xavf-xatarlari bilan tanib oladi; funksional darajada topshiriqni moslashtiradi, tekshiradi va didaktik asoslaydi; ilg‘or darajada esa yangi dars ssenariysi hamda hamkasblar uchun qayta foydalaniladigan xavfsiz metodik resurs ishlab chiqadi. Ushbu darajalar UNESCOning rivojlanish mantiqiga moslashtirilgan, biroq aynan o‘sha xalqaro shkalaga tenglashtirilmaydi [6].

MUHOKAMA

Taklif etilgan modelning afzalligi shundaki, u texnik ko‘nikmani didaktik maqsad, media tanqidiyligi va etika bilan bog‘laydi. Ingliz tili o‘qituvchisi AI yordamida ko‘p sonli topshiriq yarata olishi mumkin, ammo kompetensiya natijani tekshirish, topshiriqning kommunikativ ahamiyatini aniqlash va undan qachon voz kechishni bilish orqali namoyon bo‘ladi. Masalan, talaffuzni avtomatik baholash natijalari urg‘u yoki nutq variantlariga nisbatan noxolis bo‘lishi mumkin; shu sababli yagona algoritmik bahoni yakuniy xulosa sifatida qabul qilish maqsadga muvofiq emas [5; 7].

O‘zbekistondagi ta’lim muassasalari uchun bosqichma-bosqich malaka oshirish amaliyoti muhim: avval o‘qituvchilarga prompt tuzish, fakt-cheking, ma’lumotlarni anonimlashtirish va mualliflik huquqi bo‘yicha qisqa treninglar; keyin esa ingliz tili darslarini birgalikda loyihalash va o‘zaro ekspertiza tavsiya etiladi. Raqamlashtirish va AI strategiyalari bunday tashabbuslarning umumiy siyosiy-texnologik kontekstini belgilaydi, biroq ular har bir pedagogik vosita samaradorligi avtomatik isbotlanganini anglatmaydi [1–3].

Tadqiqot cheklovi — o‘qituvchilar tanlanmasi, oldingi-keyingi test, nazorat guruhi yoki real dars kuzatuvlari mavjud emas. Shuning uchun taklif etilgan modelni samaradorligi isbotlangan

eksperiment deb emas, keyingi empirik sinovga mo‘ljallangan metodik konstruksiya deb baholash lozim. Kelgusi izlanishlarda rubrikalar bo‘yicha ekspertlararo kelishuv, raqamli mahsulot sifati va o‘qituvchining mustaqil refleksiya ko‘rsatkichlarini o‘lchash mumkin.

XULOSA

Sun’iy intellekt yordamida ingliz tili o‘qituvchilarining media-raqamli kompetensiyasini rivojlantirish masalasi faqat yangi dasturlarni o‘rganishga emas, media kontentning ishonchliligi, til va madaniyatga mosligi, didaktik maqsadga yo‘naltirilganligi hamda axloqiy xavfsizligiga tayangan kompleks yondashuvni talab qiladi. Adabiyotlar tahlili asosida ishlab chiqilgan besh komponentli model o‘qituvchilar malakasini oshirish dasturining tarkibi va kuzatiladigan kompetensiya indikatorlarini aniqlashga yordam beradi. Uni amaliy joriy etishdan oldin kontekstga moslashtirish va empirik baholash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020, 5-oktabr). “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida (PF-6079). https://lex.uz/docs/-5030957
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021, 17-fevral). Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida (PQ-4996). https://lex.uz/docs/-5297046
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024, 14-oktabr). Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida (PQ-358). https://lex.uz/docs/-7158604
4. Redecker, C. (2017). European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu (Y. Punie, Ed.). Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2760/159770
5. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693
6. Miao, F., & Cukurova, M. (2024). AI competency framework for teachers. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104
7. Miao, F., Holmes, W., Huang, R., & Zhang, H. (2021). AI and education: Guidance for policy-makers. UNESCO. https://doi.org/10.54675/PCSP7350
8. Artikova, N. (2025). Bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining sun’iy intellektdan foydalanish kompetensiyasini shakllantirish. Maktabgacha va maktab ta’limi. https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/3927